

România și Turcia – tăcerea diplomatică de după 1945 și momentul schimbării: vizita lui Ion Gheorghe Maurer în Turcia (1966)

*Daniela Popescu**

Abstract: The 1930s were a flourishing era for the Romanian-Turkish diplomatic ties and economic relations, but the outbreak of the World War II triggered a seizure and pushed Turkey towards silence and neutrality whereas Romania was engaged in war. After the iron curtain divided Europe, the diplomatic relations of Romania and Turkey were cold and stagnant as they were part of two antagonist worlds. Yet, the mid-1960s, the international disarmament debates, the subtle changes in Romanian foreign policy determined Ankara's government to improve its connection with Romania. The key moment was during the 1966 summer when a Romanian high-level delegation led by Ion Gheorghe Maurer and Corneliu Manescu was invited to meet the prime minister and the president of Turkey.

Keywords: Romania, Turkey, Cold War, diplomacy, 1966, visit, change.

Repere introductive

Anii interbelici, cu toate complexitățile lor și goana după alianțe a statelor europene au adus la aceeași masă state în formule de neconceput cu nici jumătate de secol înainte. Este drept că, începutul de secol XX a adus pe scena lumii și noi entități statale care acum își căutau locul în noua configurație geografică și geopolitică a lumii care încercau să își acopere vulnerabilitățile, iar acesta a fost, din mai multe rațiuni, și cazul noii Republici Turce și a României de după 1918. Cea de-a doua jumătate a anilor '30 ne înfățișează o Românie determinată prin politica sa externă să își găsească punți de siguranță regională, amenințată din toate părțile de revizionism, expansionism și politici revanșarde – curente care deveneau tot mai accentuate în spațiul european.¹ Nici Turcia lui Mustafa Kemal Atatürk nu era ferită de astfel de preocupări, ceea ce a și apropiat-o și mai mult de treburile

* Asist. univ. dr., Facultatea de Istorie, Universitatea București, email: daniela.popescu@istorie.unibuc.ro

¹ A se vedea contextul regional al epocii în Mihai Retegan, *În balanța forțelor. Alianțe militare românești interbelice*, București, Editura Semne, 1997; Ioan Scurtu (coord.), *Istoria Românilor. România întregită 1918-1940*, București, Editura Enciclopedică, vol. VIII, 2003.

continentului european decât ale celui asiatic iar propunerea Înțelegerii Balcanice² – a cărei motor era Nicolae Titulescu – a fost liantul diplomatic cel mai puternic între București și Ankara. Doar că eforturile de a pune bazele unui sistem de securitate colectivă³ în Balcani au eșuat odată cu izbucnirea războiului. Niciunul dintre statele Înțelegerii Balcanice nu a fost dispus să își pună resursele militare în comun, Turcia a optat pentru a nu se implica în război iar România, Grecia, Iugoslavia s-au trezit pe cont propriu⁴. Tatonată de ambele tabere, Turcia nu și-a exprimat implicarea și a adoptat o politică de tăcere diplomatică, inclusiv față de România. Chiar dacă în spatele ușilor închise purta discuții cu Statele Unite și Marea Britanie, față de vechii parteneri a optat să se distanțeze, să diminueze schimburile economice și să își limiteze corespondențele diplomatice. Încheierea războiului avea să aducă o nouă reconfigurare a lumii europene împingând Turcia și România de partea opusă a cortinei de fier și accentuând lunga tăcere dintre cele două.

În cele ce urmează ne propunem să aducem în atenție o radiografiere a coordonatelor relațiilor diplomatice româno-turce de după 1945 și momentul de reper al reluării comunicării diplomatice mai dinamice de la mijlocul anilor '60, pe care îl vom ilustra cu un studiu de caz: prima vizită a unui oficial român în Turcia de după 1945 – vizita (25-31 iulie 1966) lui Ion Gheorghe Maurer, președintele Consiliului de Stat, alături de ministrul de externe, Corneliu Mănescu. Un alt aspect pe care ne propunem să îl urmărim – având ca surse de analiză documentele, rapoartele și corespondențele diplomatice din cadrul Arhivei Ministerului de Externe Român – plecând de la această vizită este identificarea, dincolo de aspectele administrative și de protocol, principalelor teme de discuție la nivel bilateral. De asemenea, într-un plan secund, ne propunem reperarea principalelor teme de discuție din epocă.

Tăcerea diplomatică de după căderea cortinei de fier

Odată cu încheierea războiului și cu negocierile tratatelor de pace, opinia publică din România spera la revenirea la o normalitate cotidiană, însă nu doar dificultățile economice de după război îngreunau acum spațiul românesc, ci și o nouă realitate politică: prezența trupelor Armatei Roșii pe teritoriul românesc, prezența consilierilor sovietici în instituții, o trecere peste noapte de la monarhie la republică, urmată de o conducere comunistă care asigura prin toate căile poziția

² Eliza Campus, *Înțelegerea Balcanică*, Editura Republicii Socialiste România, București, 1972; Cristian Popișteanu, *România și Antanta Balcanică. Momente și semnificații de istorie diplomatică*, Editura Politică, București, 1968.

³ Pentru o mai bună înțelegere conceptuală recomandăm Robert J. Art, Robert Jervis, *International politics. Enduring Concepts and Contemporary Issues*, 8th edition, Pearson Education, New York, 2007; Graham Evans, Jeffrey Newnham, *The Penguin Dictionary of International Relations*, London, Penguin Group, 1998.

⁴ A se vedea Mark Biondich, *The Balkans: Revolution, War, and Political Violence*, Oxford, Oxford University Press, 2011; Katrin Boeckh, Sabine Rutar (eds.), *The Wars of Yesterday. The Balkan Wars and the Emergence of Modern Military conflict*, Berghahn, London, 2018.

României în sfera sateliților Moscovei. Această situație a generat pentru mulți cetățeni români un motiv întemeiat pentru care părăsirea țării – prin orice fel de căi, fie legale, fie frauduloase – devenise singura soluție. Despre acest fenomen care a luat amploare după 1945 este mai puțin cunoscut faptul că o destinație frecvent aleasă pentru a pleca din țară era Turcia. De ce? În primul rând, din considerente geopolitice: Turcia optase să își consolideze o legătură cât mai strânsă cu Statele Unite și Marea Britanie, optase pentru ajutorul financiar furnizat începând cu 1947 prin „planul Marshall”⁵ de reconstrucție europeană de după război iar după 1949 făcea demersuri insistente în lumea occidentală pentru a fi primită în rândul statelor care construiau sistemul Nord-Atlantic. Acest fapt o plasa într-o punte de legătură cu Occidentul, tocmai de aceea o bună parte a celor care ajungeau din România pe teritoriul turc erau doar în tranzit, aceștia continuându-și drumul spre diferite destinații din lumea liberă.

Un al doilea argument era de natură strict geografică Turcia fiind o destinație mai ușor accesibilă ca distanță – atât cu avionul cât și prin liantul Mării Negre cu diferite ambarcațiuni – iar autoritățile turce, fără prea mult zgomot public sau declarații oficiale ample, ofereau protecție celor care ajungeau pe teritoriul turc, iar dacă aceștia nu deturnaseră avioane militare sau nu dețineau funcții cheie în România care să cauzeze conflicte diplomatice, atunci ei nu erau repatriați și erau lăsați să își continue călătoria spre alte state.⁶

Doar că, toate aceste cazuri nu au făcut altceva decât să genereze motive pentru presa și opinia publică din Turcia să fie vocale împotriva regimului comunist de la București. Dacă autoritățile turce au fost reținute în a face declarații foarte agresive la adresa României, presa turcă a publicat ample articole, cu interviuri și declarații ale celor care reușeau să ajungă în Turcia, luând pe nepregătite autoritățile de la București, care trebuiau nu doar să stopeze numărul celor care încercau să treacă fraudulos frontiera, dar să și organizeze acțiuni de contrapropagandă⁷.

Schițat fiind acest context putem observa că, la nivel diplomatic relațiile bilaterale nu erau dintre cele mai dinamice, acestea concentrându-se mai mult asupra discuțiilor despre minoritatea turcă din România. Cu toate că autoritățile române au permis turcilor din România să își păstreze legăturile cu Turcia, să își păstreze elementele identitare și a permis guvernului de la Ankara să ajute, inclusiv financiar comunitatea, au existat tot felul de încercări ale regimului de a crea neînțelegeri între turcii și tătarii din România. Spre exemplu, reprezentanții „Frontului Democrat Turc” au fost convinși de către autoritățile române să schimbe denumirea organizației în „Comitetul Democrat Turco-Tătar”, dar în documentele

⁵ Joseph C. Satterthwaite, „The Truman Doctrine: Turkey” în *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 401 (1), May, 1972.

⁶ Daniela Popescu, „The Escape to Turkey. Ways and Methods of Illegal Border Crossings into Turkey from the perspective of SSI documents (1945-1948)”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Historia*, vol. 65, no. 2, December 2020, pp. 123-135.

⁷ A se vedea astfel de cazuri în Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, fond *Documentar*, Dosar nr. 9511, „Plecări frauduloase în Turcia”, vol. 1-7.

oficiale figura fie cu denumirea „turco-tătar”, fie „tătaro-turc”⁸ intenția autorităților fiind de a genera o diminuare a omogenității comunității, chiar și prin acțiuni subtile de ordin birocratic.

Mai mult decât atât, corespondențele diplomatice la începutul anilor '50 erau purtate punctual pentru a gestiona probleme de natură juridică. Aplicarea procesului naționalizării și al colectivizării a afectat și cetățeni turci care au rugat guvernul de la Ankara să intervină pentru ca statul român să nu le ia proprietățile. În numeroase astfel de situații pe care le-am întâlnit semnalate în rapoartele Ministerului de Externe, statul turc nu a putut interveni pentru soluționarea unor astfel de litigii. În plus, mici incidente cu vase de pescuit sau ambarcațiuni erau transformate fie de presa turcă, fie de cea românească, în evenimente de amploare, dându-li-se valențe politice, ceea ce nu făceau decât să pună presiune pe relațiile dintre cele două state. Spre exemplu, în octombrie 1952 un vas de mici dimensiuni sub pavilion turc a fost avariat, dar presa turcă l-a prezentat drept „o agresiune roșie în Marea Neagră”⁹, la fel și scufundarea vasului turc „Sadakat” încărcat cu cherestea în portul Galați în februarie 1955¹⁰, astfel de incidente tehnice de cele mai multe ori fiind cam singurele situații când cele două state mai interacționau diplomatic.

După încheierea războiului nici schimburile comerciale nu au mai fost de aceeași amploare, tranzacțiile fiind mai reduse iar principalele exporturi în Turcia au fost de cherestea, geamuri, lămpi și importate mășline și diferite produse de consum. Chiar dacă nici diplomatic și nici economic raporturile București-Ankara nu mai aveau dinamismul interbelic, dintre statele satelit Uniunii Sovietice, România era percepută ca un stat cu oferte economice mai avantajoase decât celelalte, deoarece la începutul anilor '50 statul român vindea anumite produse care ajungeau pe piața turcă sub prețul celorlalte state din blocul comunist¹¹, ceea ce a

⁸ A se vedea Mustafa Ali Mehmet, „O istorie a turcilor din Dobrogea” în Adriana Cupcea, Kozák Gyula, *Istorie și identitate la turcii din Dobrogea*, Cluj-Napoca, Institutul pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale, 2017, pp. 43-44; Marian Cojoc, *Evoluția Dobrogei între anii 1944-1966. Principalele aspecte din economie și societate*, Editura Universității din București, București, 2001; a se vedea și cele două volume ale aceluiași autor, *Tătarii în istoria românilor*, vol.I, Constanța, Editura Muntenia, 2004 și volumul 2 apărut în 2005.

⁹ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Problema 215/Turcia, dosar 6, f.n. (se va cita în continuare AMAE).

¹⁰ *Ibidem*, dosar 5.

¹¹ În unele situații Ministerul Comerțului Exterior și nici Ministerul Afacerilor Externe nu informau și instituțiile din Turcia despre aceste diferențe de preț, nici chiar reprezentanții diplomatici români din Turcia, aceștia aflând în unele situații de aceste diferențe de preț de la agenții economici ai altor state, nemulțumiți de agenții economici români care stabileau prețurile sub cele ale pieței după ce ale celorlalte state comuniste fuseseră deja anunțate și aprobate de autoritățile turce. Redăm un extras dintr-o astfel de situație semnalată la București: „Tovarășe Ministru,

Vă redăm mai jos un extras din raportul Consulatului nostru din Istanbul: « Atașați comerciali prieteni ridică de multe ori problema că Ministerul Comerțului Exterior din R.P.R. plasează unele mărfuri cu un preț mult mai redus ca al celorlalte [n.a. celorlalte] țări de democrație populară stricând astfel prețurile lor care au fost deja stabilite pe piața turcă. Vă aducem la cunoștință că din cauza neinformării de către Ministerul Afacerilor Externe sau de către Ministerul Comerțului Exterior asupra firmelor turcești care fac comerț cu R.P.R., suntem puși în situația să aflăm de la

și impulsionat semnarea unui acord comercial româno-turc semnat la 5 aprilie 1954.

Momentul schimbării: vizita lui Ion Gheorghe Maurer în Turcia (1966)

Lumea anilor '60 arăta și acționa diferit la Moscova și în blocul estic față de lumea lui Stalin, treptata destalinizare a fost aplicată inclusiv în blocul comunist iar conflictul sino-sovietic¹², discuțiile și demersurile în vederea dezarmării și a reducerii arsenalului nuclear rețineau atenția tot mai frecvent opiniei publice internaționale a epocii. De la începutul anilor '60 am putut constata că pe agenda de politică externă românească încep să fie adăugate spații noi, din afara lumii comuniste, precum America Latină sau Orientul Mijlociu și o prezență mai implicată în încercarea de a rezolva impasurile lumii comuniste. În acest sens, istoricii au acordat atenție mult mai detaliată discursului din aprilie 1964 al lui Gheorghe Gheorghiu-Dej privind „poziția Partidului Muncitoresc Român în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale adoptată de Plenara lărgită a C.C. al P.M.R.” în care face referire la aceste aspecte. Referindu-se la problemele economice din CAER, Dej s-a opus propunerii sovietice de înființare a unor entități economice supra-statale, argumentând că „suveranitatea statului socialist presupune ca el să dispună efectiv și integral de mijloacele îndeplinirii practice a acestor atribuții, deținând în mâinile sale totalitatea pîrghiilor de conducere a vieții economice și sociale. Trecerea unor asemenea pîrghii în competența unor organe suprastatale sau extra statale ar transforma suveranitatea într-o noțiune lipsită de conținut.”¹³ Desigur, declarația aceasta făcea referire la spectrul economic, însă reprezenta un element de noutate care a atras atenția în epocă.

Toate aceste repere de context internațional, plus interesul pentru segmentul economic au determinat conducerea de la Ankara să își reconsidere legăturile cu România. Prin urmare, în aprilie 1966, guvernul turc decide să invite în Turcia o delegație română condusă de Ion Gheorghe Maurer, președintele Consiliului de Miniștri și de Corneliu Mănescu, ministrul de externe.¹⁴

De altfel, încă de la finalul anului 1965 interesul părții turce spre a relua relațiile cu România a devenit tot mai evident, iar la începutul anului 1966 au fost cele mai multe semnale de după încheierea celui de-Al Doilea Război Mondial, precum: vizite ale unor delegații economice, încheierea unui acord aerian, a unui protocol de schimburi culturale, a unui acord turistic. Această schimbare de

atașații comerciali prieteni, sau chiar de la unii atașați comerciali din Istanbul că o firmă sau alta a făcut afaceri bune cu Republica Populară Română. Cunoașterea comercianților care fac comerț cu noi ne-ar da o posibilitate mai bună și pentru crearea de relații. [...] »”, *Ibid.*, dosar 2, f.3.

¹² Mihai Croitor, Sanda Croitor, *Anul tigrului de hârtie. Dinamica rupturii sovieto-chineze (1964)*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2019.

¹³ *Declarație cu privire la poziția Partidului Muncitoresc Român în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale adoptată de Plenara lărgită a C.C. al P.M.R. din aprilie 1964*, București, Editura Politică, 1964, p. 33.

¹⁴ AMAE, Problema 220/*Turcia*, vol. 1.

atitudine a Turciei a fost receptată la București în primul rând ca pe o porțiță economică, în special pentru resursele de bumbac, minereu de fier și o eventuală colaborare în materie de petrol. Tocmai de aceea, MAE a catalogat invitația ca oportună:

„[...] stabilirea unui dialog politic cu Turcia s-ar înscrie pe linia generală de politică externă a țării noastre, de promovare a unor acțiuni pe plan regional pentru îmbunătățirea relațiilor de bună vecinătate între state europene aparținând unor sisteme social-politice diferite și ar reactualiza tradiția din perioada dintre cele două războaie mondiale când relațiile de prietenie dintre România și Turcia au constituit un însemnat element de înțelegere în regiunea balcanică.”¹⁵

Ministerul de Externe a receptat invitația cu entuziasm, poate prea mult entuziasm și, în pregătirea vizitei, a început să întocmească liste cu propuneri pentru componența delegației – deși de la Ankara venise invitația nominală doar pentru Maurer și Mănescu – așa că propune ca, alături de aceștia să participe încă 38 de persoane, printre care: Alexandru Boabă (Ministrul Industriei Petrolului), Dumitru Bejan (prim adjunct al ministrului Comerțului Exterior), Atanase Diaconescu (adjunct al ministrului Industriei Chimice), Ștefan Constantinescu (adjunct al ministrului Industriei Metalurgice), Nicolae Stere (adjunct al ministrului Transporturilor, Auto, Navale și Aeriene), plus consilieri și experți, personal tehnic, reprezentanți ai presei. Însă Ankara a considerat că nu este oportună participarea unei delegații românești atât de numeroasă, Turcia având în acel moment restricții privind numărul de vize acordate statelor comuniste.

Inclusiv stabilirea agendei de discuții a necesitat negocieri și compromisuri de ambele părți. Partea română a propus ca puncte de discuții dezarmarea generală, interzicerea folosirii și producerii armelor nucleare, poziționarea față de războiul din Vietnam și aflarea în ce măsură susține Turcia prezența trupelor Statelor Unite în Vietnam, problema colonialismului, discutarea poziției statului turc față de propunerile din 1957 și 1959 pentru „colaborarea balcanică și transformarea acestei regiuni într-o zonă denuclearizată”¹⁶, propuneri față de care nu au existat răspunsuri oficiale. MAE Român a propus și discutarea unei convenții consulare pentru a facilita călătoriile cetățenilor între cele două state, însă ministerul omolog turc a considerat că nu este un moment oportun pentru o astfel de discuție.

De asemenea, partea română a propus și „posibilitatea stabilirii unei colaborări regionale interbalcanice în domeniul economic tehnic și turistic de tipul aceleia existente între Turcia, Iran și Pakistan.”¹⁷ În materie de relații bilaterale, pe agenda discuțiilor propunerea de la București a fost de intensificare a schimburilor comerciale, în special în materie de petrol, utilaje și instalații petrolifere, dar și livrarea de utilaje agricole și tractoare în Turcia în schimbul tutunului, dar și livrarea altor tipuri de utilaje și instalații din domeniul industriei și petrochimiei.¹⁸

¹⁵ *Ibid.*, f.3.

¹⁶ *Ibid.*, f. 27.

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ *Ibid.*, f. 28-29.

În termeni diplomatici, deși exista din 1933 un tratat de prietenie, neagresiune, arbitraj și conciliere între cele două, după intrarea României în sfera de influență sovietică, acesta nu a mai fost reînnoit, cu toate că la începutul anilor '60, România a tatonat conducerea de la Ankara în acest sens, însă fără răspuns. Tocmai de aceea, profitând de contextul acestei deschideri încearcă să readucă în discuție acest aspect: „considerăm că ar fi indicat ca oficiul să aibă dezlegarea de a întreprinde, cu tactul necesar, unele tatonări pe lângă partea turcă pentru a vedea reacția acesteia și, în caz favorabil pentru a putea face pregătirile necesare.”¹⁹

Problema vizelor rămăsese și în anul 1966 nesoluționată, conform documentelor Ministerului Afacerilor Externe Român era semnalat cu nemulțumire faptul că în continuare numărul cetățenilor turci care primesc viză pentru România este mai mare decât al celor români care primesc viză pentru Turcia, birocrația și perioada de emitere a vizelor pentru România sunt mai ample, inclusiv în rândul personalului diplomatic și politic; de pildă, pentru perioada 1964-1966 au fost acordate 413 vize cetățenilor români și 1875 pentru cetățenii turci veniți în România²⁰.

Un alt aspect asupra căruia partea română a propus discuția, dar doar dacă partea turcă îl invocă fusese problema familiilor turce de pe insula Ada-Kaleh – insulă emblematică pentru comunitatea turcă din România pe care regimul comunist a transformat-o mai întâi într-o ruină în contextul colectivizării, ale naționalizărilor și deportărilor în anii '50 și, mai apoi într-o fantomă în anii '70 inundând-o pentru construirea hidrocentralei Porțile de Fier I. Încă din anul 1963, guvernul turc făcuse demersuri la București ca cele 180 de familii de naționalitate turcă de pe insulă să fie lăsate să plece în Turcia, fără niciun răspuns oficial de partea română. În mai 1966, în contextul negocierilor acestei vizite oficiale, ambasada turcă din București a reluat discuția și a propus plecarea eșalonată a acestora: 12-17 persoane pe lună. Dată fiind apropiata vizită, autoritățile de la București nu au mai putut amâna un răspuns oficial, comunicând că: „întrucât persoanele de naționalitate turcă din Ada-Kaleh au cetățenia română, rezolvarea situației lor revine exclusiv autorităților competente române”²¹ iar permisiunea de a pleca definitiv va fi oferită doar după analizarea fiecărui caz în parte, acolo unde este vorba de reunirea cu familiile apropiate din Turcia.

Dat fiind faptul că o bună parte dintre cetățenii români și turci care cereau viză pentru Turcia, respectiv România le solicitau pentru turism, autoritățile de la Ankara au propus ca în contextul vizitei delegației române din vara anului 1966 să fie semnat și un acord privind colaborarea turistică între cele două²² iar cele două

¹⁹ *Ibid.*, f. 31.

²⁰ *Ibid.*, vol. 2, f. 14.

²¹ *Ibid.*, vol. 1, f. 15.

²² Fusese vorba de negocierea textului protocolului de colaborare turistică între Turcia și România, pe care partea turcă l-a propus iar partea română a prelungit acceptarea textului, însă, presată de vizita oficială apropiată din Turcia, partea română a cerut consultările Oficiului Național de Turism care a propus câteva modificările ale textului. Exemplificăm: „Articolul 1, alineatul 2, propunem să fie redactat în felul următor: «În acest scop cele 2 guverne înțeleg să acorde o importanță determinată: ușurării formalităților de frontieră; colaborării și schimbului de experiență în domeniul

ministere au început pregătirile și negocierile cu autoritățile locale responsabile de turism pentru încheierea unui astfel de acord.

Un alt aspect concretizat în urma acestei vizite a fost în sfera economică, cele două părți au convenit intensificarea schimburilor comerciale iar cerințele turce au fost că toate investițiile și reglementările economice să se realizeze în baza unor planuri agreeate de comun acord că investițiile importante să se realizeze pe baza de licitație cu anumite excepții, înscrise într-un nomenclator al produselor, echipamentelor și instalațiilor.²³

Programul vizitei a fost unul protocolar simplu, enumerăm ca activități principale ale delegației din timpul vizitei: în ziua de 26 iulie a avut loc depunerea de coroane de flori la mausoleul lui Atatürk, întrevedere cu ministrul afacerilor externe turc, convorbiri oficiale cu președintele Consiliului De Miniștri turc, vizita în cadrul Marii Adunări Naționale, participarea la dineul oferit de președintele Consiliului de Miniștri al Turciei. În 27 iulie a avut loc o vizită la Universitatea Tehnica a Orientului Mijlociu, convorbiri oficiale, vizită la centrul sanitar Hacettepe, vizită la Muzeul Hitit, participare la recepția oferită de ambasadorul român în grădina Hotelului Ankara Palas. În cursul zilei de 28 iulie au avut loc întrevederi la Izmir cu guvernatorul Izmirului, primarul, comandantul sectorului de sud al forțelor navale, comandantul Pieței și directorul Securității Izmirului iar seara participarea la un dineu oferit de guvernatorul Izmirului la hotelul Efes.

În ziua de 29 iulie delegația ajunge la Istanbul unde, în prima parte a zilei are întrevederi cu autoritățile locale ale orașului iar Ion Gh. Maurer, alături de Corneliu Mănescu, de ministrul petrolului și de ambasadorul român au fost primiți la vila Floria de către președintele Republicii Turce. Scurta întrevedere a fost urmată de o vizită la Palatul Dolmabahçe, o plimbare pe Bosfor iar seara un dineu oferit de guvernatorul Istanbulului la Anadolu Club. Penultima zi a vizitei delegației române a inclus vizitarea uzinei de aparatură electrică Aracelik din Istanbul, a muzeului Topkapı și a moscheilor Hagia Sofia și Sultanahmet, seara încheindu-se cu un dineu oferit de ministrul de externe turc.²⁴

Din stenograma discuțiilor din 26 iulie dintre Ion Gh. Maurer și premierul turc, Süleyman Demirel am putut extrage câteva planuri de interes: raportările diferite politic asupra unor subiecte comune, primul fiind raportarea la discuția internațională despre pace și semnalarea faptului că întreaga cursă a înarmărilor celor două blocuri era o realitate care a implicat costuri semnificative. Premierul turc și-a început discursul prin punctarea diferențelor ideologice dintre cele două state și la teoria coexistenței pașnice:

construcțiilor și amenajărilor turistice și al propagandei turistice; schimbului de informații privind experiența câștigată în domeniul turismului.» [...] Se propune scoaterea mențiunii privind perfecționarea mijloacelor de comunicație și de transport de călători pe considerentul că există intenția părții turce că o parte din turiștii occidentali care își petrec concediul la Mamaia și fac excursii la Istanbul în organizarea o notă fiind transportați cu mijloace de transport românești (NAVROM, TAROM) să fie transportați de către aceasta către această destinație și cu mijloace de transport navale sau aeriene aparținând părții turce.” *Ibid.*, f. 42.

²³ Informarea către Ministerul Comerțului Exterior din 17 septembrie 1966, *Ibid.*, vol. 2, f. 45.

²⁴ *Ibid.*, vol. 3, f. 29-37.

„constatând că în lume există două sisteme diferite și că există state grupate în două grupe principale trebuie să admitem de asemenea că, să trăim în pace este un scop urmărit de toată lumea. Dacă unul dintre cele două sisteme încearcă să-l elimine pe celălalt aceasta ar putea avea ca urmare eliminarea ambelor sisteme. Această diversificare a statelor și divergențele care au apărut ca urmare a celui de al Doilea Război Mondial au avut drept consecință faptul că un timp îndelungat statele care se găseau incluse în blocurile militare să aibă puncte de vedere diferite și să întreprindă acțiuni diferite. Statele au făcut cheltuieli enorme pentru apărarea națională. În ultimii 20 de ani s-au obținut rezultate slabe în ceea ce privește stabilirea de relații.”²⁵

Un al doilea punct al trimiterilor sale din discurs a vizat relația Turciei cu Uniunea Sovietică, cu mult mai rece decât față de România și referințele la unul dintre subiectele cele mai discutate la scară largă internațională, al evitării unui război nuclear:

„[...] astăzi constatăm că în relațiile dintre Turcia și Uniunea Sovietică există o anumită apropiere în avantajul ambelor părți. Dată fiind dezvoltarea armelor nucleare, dat fiind că nu este posibil să se prevadă consecințele unui război nuclear și ce ar avea de câștigat unii sau alții din acest război, toate acestea fac din pacea mondială o necesitate absolută. [...] Se consideră că securitatea europeană este doar o parte a unei sfere mai largi – securitatea globală a lumii întregi.”²⁶

În privința problemei războiului din Vietnam atât Maurer cât și de Demirel, deși au avut puncte de vedere diferite, Turcia susținând clar politica Statelor Unite, iar România partea comuniștilor din Vietnam, punctul comun al discuției asupra acestui subiect a fost obținerea păcii. Din această stenogramă observăm percepția românească asupra acestui război, și anume, Vietnamul ca teren de confruntare dintre Statele Unite și China: „[...] Eu cunosc destul de bine situația, cel puțin din punct de vedere vietnamez. Fără îndoială că vietnamezii sunt puternic susținuți de China și nu numai de aceasta, însă vietnamezii își păstrează totala conducere a politicii lor”²⁷, argumentase Maurer.

Din rapoartele întocmite de legația română la Ankara de după vizită reiese că aceasta a atras atenția statelor occidentale percepând-o mai degrabă ca pe o vizită strict politică și de curtoazie și mai puțin una cu potențial de intensificare a cooperării economice dintre cele două state; cercurile grecești din Turcia au receptat-o cu o oarecare neliniște de teama că România ar putea să se poziționeze de partea Turciei în conflictul pe care cele două îl aveau, iar cercurile diplomației sovietice din Ankara au preferat să întrebe reprezentanții turci despre această vizită și nu pe cei români.²⁸

Un ultim aspect pe care îl vom puncta cu referire la această vizită este legat de rapoartele întocmite pentru pregătirea acestei vizite. Dincolo de caracterul descriptiv al acestora menit să informeze delegația despre profilul de țară,

²⁵ *Ibid.*, vol. 1, f. 134.

²⁶ *Ibid.*, f. 135.

²⁷ *Ibid.*, f. 143.

²⁸ *Ibid.*, f. 199.

economic, politic și geopolitic am putut să remarcăm și percepția²⁹ din epocă autorităților de la București. Dincolo de contextul intern turc au fost întocmite analize succinte despre raporturile Turciei cu Statele Unite, Franța, Marea Britanie, Uniunea Sovietică, poziția Turciei față de Israel și situația palestinienilor, diferendele cu Egiptul și Siria. MAE Român a subliniat în toate aceste rapoarte relațiile destul de reci dintre Turcia și Siria dată fiind disputa în privința districtului Alexandretta, cedat Turciei de către Franța în 1938 apartenența Turciei la NATO și CENTO și „participarea ei directă sau indirectă la diferitele manevre imperialiste îndreptate împotriva Siriei”³⁰, aspecte din care nu remarcăm doar percepția românească asupra Turciei, dar și poziția României față de aceste problematice³¹.

Desigur, analiza individuală a fiecăruia dintre aceste rapoarte reprezintă subiecte ample de discuție separate, însă am ales să ne rezumăm atenția doar la a puncta zona de percepție și analiză în pregătirea acestei vizite și a discursurilor lui Ion Gh. Maurer și Corneliu Mănescu în fața autorităților și oficialilor turci. Am putut constata, dincolo de caracterul pur protocolar al vizitei, dincolo de la limbajul și discursul celor două lumi și o deschidere de partea ambelor părți ca, dacă în plan politic și ideologic nu împărtășesc aceleași repere, măcar în plan economic să găsească forme de colaborare.

Concluzii

Studiul de caz al vizitei în Turcia a delegației oficiale condusă lui Ion Gheorghe Maurer din vara anului 1966 ne-a ilustrat noile orizonturi pe care România le tatona, politic și economic de la mijlocul anilor '60. Turcia fusese unul dintre statele cu care România încercase să pună în aplicare ideea unui sistem de securitate colectivă idee care nu s-a pierdut și-a fost readusă în discuție într-o formulă mai blândă și în anii '70. Deși fusese o vizită protocolară, în care discuțiile s-au concentrat formal, în special în jurul problemelor internaționale ale epocii, fără schimbări bilaterale majore, totuși a fost un prim pas înspre îmbunătățirea dialogului București-Ankara. Drept consecință, înainte de întoarcerea în București, delegația română lansează invitația oficialilor turci de a veni la București cât de curând posibil pentru a continua discuțiile.

În septembrie 1967, premierul turc Süleyman Demirel vine în București însoțit de ministrul de externe, de ministrul energiei și resurselor naturale și de ministrul industriei într-o întrevedere cu Nicolae Ceaușescu. Presa românească a

²⁹ Un studiu de caz în Daniela Popescu, „Conceptul de percepție în sistemul de relații internaționale. Studiu de caz: percepția cercurilor diplomatice turce din România și a opiniei publice din Turcia cu privire la situația internă românească (1939-1948)”, în Matei Gheboianu, Ionuț Marcu (ed.), *România 100. Lucrările Conferinței CICR 19-20 aprilie 2018*, Editura Universității din București, București, 2019, pp. 70-77.

³⁰ AMAE, Problema 220/*Turcia*, vol. 2, f. 60.

³¹ Recomandăm pentru relațiile României în aceste spații Cezar Stanciu, „Romania and the Six Day War”, *Middle Eastern Studies*, 2014, no. 50, pp. 775-795.

epocii a ales să relateze această întrevvedere pe primele pagini, dar succint: „au fost discutate probleme ale situației internaționale relevându-se că legăturile de colaborare bazate pe principiile independenței, suveranității neamestecului în treburile interne între state cu orînduiri politico-sociale diferite constituie o contribuție importantă la crearea unui climat propice destinderii internaționale.”³²

Chiar și succint putem repera contextul în care relațiile bilaterale București-Ankara se situau la finalul anilor '60: în plină desfășurare a Războiului Rece, statele celor două lumi geopolitice căutau destinderea. Un alt moment cheie al relațiilor româno-turce avea să fie în august 1975 când premierul turc a revenit la București, de data aceasta o vizită cu și mai mult fast și rațiuni geopolitice: semnarea „Declarației solemne comune româno-turce”, ca un „aport constructiv la extinderea și intensificarea conlucrării prietenești dintre cele două țări și popoare la cauza păcii, bunei vecinătăți și cooperării în Balcani, securității și destinderii în Europa și în lume”.³³ Acest moment a fost succedat de vizita lui Nicolae Ceaușescu în iunie 1976 în Turcia, fiind prima vizită a unui șef de stat român în Turcia de după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial. Cu toate că, în ochii opiniei publice de ambele părți anii '70 păreau că reconstituie bunele relații dintre cele două state, diferențele de poziții, în primul rând politice, ele fiind până la urmă exponentele a două lumi în competiție, totuși dinamismul cooperării interbelice nu mai putuse fi reactivat.

³² *Scînteia*, anul XXXVII, nr. 7464, 16 septembrie 1967, p. 1.

³³ De data aceasta publicată integral și de *Scînteia*, anul XLV, nr. 10272, 30 august 1975.

